

6. A radikális jobboldal újrapozicionálása: a Jobbik párt szavazói bázisának átalakulása Magyarországon

Repositioning the Radical Right: Voter Base Transformation in Hungary's Jobbik Party

Nagy, Attila²⁴ – Dúró, József²⁵

Absztrakt: Jelen tanulmány célja a Jobbik szavazóbázisának átalakuló szerkezetének vizsgálata a 2010 után kialakult magyarországi pártrendszer kontextusában. A hagyományos kétpárti rendszer összeomlását követően a magyar politikai palettát a Fidesz–KDNP szövetség uralta. Ezzel párhuzamosan az ellenzéki politikai blokk töredezetté vált. A Jobbik, amely egykor radikális jobboldali pártként azonosította magát, a 2010-es években a néppártosodás jegyében jelentős mérséklődésen ment keresztül, amellyel a párt célja a politikai spektrum centrumába történő irányváltás és a párt választói bázisának bővítése volt. Ezen változás nyomkövetése céljából jelen tanulmány a Jobbik szavazóinak szociodemográfiai hátterét, illetve értékrend szerinti jellemzőinek változását vizsgálja a 2018 és 2022 közötti időszakban. A kutatás a European Social Survey (ESS 10. forduló) adatai alapján multinomális logisztikus regresszió elemzést hajtott végre. A vizsgálat eredményei alapján megállapítható, hogy miközben a Jobbik megőrizte több hagyományos jobboldali jellemzőjét – például a férfiak, az alacsonyabb iskolázottságú szavazók és a bevándorlásellenes hangulat erősebb támogatását –, addig több, magát mérsékelt jobboldalinak való, illetve baloldali szavazótáborral megegyező jellemzőket is elsajátított. A változás minden bizonnyal hozzájárult a párt szavazóbázisának összeomlásához. A Jobbik politikai kudarcának esete széleskörű betekintést nyújt a pártok újrapozicionálási kísérleteinek korlátaiba.

Kulcsszavak: pártkötődés, ideológiai újrapozicionálás, választói magatartás, Magyarország

Abstract: This study investigates the evolving profile of Jobbik's voter base within the context of Hungary's post-2010 party system transformation. Following the collapse of the traditional two-bloc system, Hungarian politics became dominated by the Fidesz–KDNP alliance, while the opposition grew increasingly fragmented. Once a radical right party, Jobbik underwent a significant strategic moderation throughout the 2010s, aiming to reposition itself toward the political centre and broaden its electoral appeal. Using data from the European Social Survey (ESS Round 10), the research applies multinomial logistic regression to assess how the socio-demographic and attitudinal characteristics of Jobbik's voters changed between 2018 and 2022. The analysis reveals that while Jobbik retained several traditional right-wing attributes—such as stronger support among men, lower-educated voters, and anti-immigration sentiment—it also attracted more centrist voters, particularly those with urban residence, concern for climate change, and openness toward homosexual rights. However, this ideological repositioning proved ultimately unsuccessful. By 2022, the party had lost much of its original core electorate and failed to consolidate a new centrist base, leading to a near collapse in

---

²⁴ Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Elemző Csoportjának munkatársa

²⁵ A Budapesti Corvinus Egyetem Politikatudományi Tanszékének oktatója

support. The case of Jobbik offers broader insights into the limitations of party moderation strategies in polarized and structurally rigid political systems.

Keywords: party affiliation, ideological repositioning, voter behaviour, Hungary

6.1. Bevezetés – A magyar pártrendszer rövid bemutatása

A 2010-es parlamenti választások jelentős mértékben átalakították a magyarországi pártrendszert. Az 1990-es évektől a politikai versenyt kezdetben az „útkeresés” időszaka jellemezte. Ebben az időszakban ismerkedtek meg a szavazók a demokratikus választási rendszer sajátosságaival, a pártok által nyújtott különböző politikai alternatívákkal, illetve a nyílt és szabad politikai gondolkodás és diskurzus kultúrájával. A korszakra jellemző, hogy a szavazók jelentős része választásról választásra módosította pártpreferenciáját, ami magas választói volatilitást és a versengő pártok számának csökkenését eredményezte. A 2002-es országgyűlési választások kétpólusú politikai rendszert eredményeztek, amely a 2000-es évek második felében tapasztalt pénzügyi, gazdasági és politikai válságok következményeként felbomlott (Soós, 2012). Az azóta eltelt időszakban a pártrendszert a Fidesz és koalíciós partnere, a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) által alkotta kormányzó blokk uralja.

Miközben a szavazatok és a mandátumok többségével rendelkező Fidesz vált a pártrendszer domináns szereplőjévé, addig az ellenzék meglehetősen megosztott politikai közösségé fejlődött. A Fidesz baloldalán a Magyar Szocialista Párt (MSZP) és a Lehet Más a Politika (LMP) állt, azonban utóbbi elutasította a szocialistákkal való bármiféle együttműködést. A kormányzó blokk jobboldalán egy új radikális jobboldali párt lépett a politikai színtérre: a Jobbik. Ezt a pártrendszeri struktúrát úgynevezett domináns pártrendszerként (Enyedi et al., 2014: 536) is szokták jellemezni Duverger (1963) osztályozása alapján, vagy elődominánsnak (Horváth, 2021: 179), Sartori (1976) kategorizálása mentén. Mások (többek között Tóth és Török, 2014: 519) centrális pártrendszernek nevezték (Orbán mindig a „centrális hatalmi tér” kifejezést használta, amely később elterjedt a közéletben), ami nemcsak a domináns szereplőt, hanem a megosztott ellenzéket is tükrözi. 2010 után a pártrendszer baloldali-liberális térfelén több új párt is megjelent, megkérdőjelezve az MSZP addigi vezető szerepét a politikai pólus baloldalán. Azonban részben ezen versengő jellege miatt, a baloldali politikai blokk nem volt képes kialakítani saját maga domináns szereplőjét, aki meghatározó, stabil és széleskörben elfogadott képviselőjévé tudott volna válni saját ideológiai közösségének.

Azonban a pártrendszer 2019–2020-ban változásnak indult. A 2019-es európai parlamenti választások átalakították az ellenzéki pártok közötti erőviszonyokat. Egyrészt egyértelművé vált, hogy már nem az MSZP volt a baloldal legerősebb politikai párta, míg a Jobbik támogatottsága drasztikusan visszaesett. Másrészt Gyurcsány Ferenc korábbi szocialista miniszterelnök párta, a Demokratikus Koalíció (DK), váratlanul a baloldal legerősebb pártaává fejlődött, és a Fidesz legerősebb kihívójává vált, annak ellenére, hogy a párt támogatottsága 20 százalék alatt maradt. A Momentum Mozgalom 10 százalékos szavazati arányt ért el, megelőzve mind a szocialistákat, mind pedig a Jobbikot. Az új politikai szereplők megerősödése, valamint a teljes parlamenti ellenzék (beleértve a Jobbikot is) együttműködése bizonyos körzetekben és városokban a 2022-es parlamenti választásokon közös listaállítást eredményezett. A baloldali és a jobboldali ellenzék együttműködésének már korábban is voltak előjelei. A Jobbik képviselői már a 2014–2018-as parlamenti ciklusban is a baloldali liberális ellenzéki pártokkal együtt szavaztak több kérdés kapcsán is az Országgyűlésben (Csernák és Tordai, 2021). A 2018–2022-es parlamenti ciklus során több szerző is amellett érvelt, hogy a „centrális erőter” összeomlott vagy eltűnt (pl. Tóka, 2018; HVG, 2019; Válasz Online, 2019; Új Egyenlőség, 2020). Ugyanakkor a 2022-es választási eredmények azt mutatták, hogy a Fidesz továbbra is messze a legerősebb párt (a Fidesz és az ellenzéki közös lista közötti különbség körülbelül 20 százalékpont volt), és egy új párt (Hazánk Mozgalom) is átlépte a

parlament bejutási küszöbét, így az ellenzék megosztottsága nem szűnt meg, ugyanakkor annak szereplői és a közöttük megjelenő hatalmi viszonyok átalakultak. Jelen tanulmány elsődleges célja a Jobbik ezen időszakra jellemző szavazóinak a megismerése, mivel közvetlenül a párt radikális átalakulását, másszóval néppártosodását követően a párt szavazói még nem képezték kutatás tárgyát. Ugyan a pártrendszer struktúrája 2010-től drasztikusan nem változott meg, érdemes megvizsgálni, hogy a Jobbik szavazóbázisa követte-e pártjuk ideológiai átalakulását, esetleg megváltoztak-e attitűdjeik (vagy a párt változtatta meg szavazóit).

6.2. A Jobbik szavazói

2010-ben a legjelentősebb társadalmi-demográfiai változók tekintetében (életkor, vallás) a Jobbik szavazóbázisa negatív korrelációt jelzett, szimpatizánsainak többségét főként férfiak és a vidéken élők képezték. A párt választása független volt az iskolai végzettség és a jövedelem mértéke nem volt szignifikáns. Ami a pártválasztók orientációját illeti, a Jobbik támogatói inkább nacionalista, euroszeptikus, rendszerellenes, romaellenes és nativisták voltak (Bíró-Nagy és Róna, 2011: 270).

Amint Molnár (2020) is rámutatott, az idő múlásával a Jobbik szavazói bázisának szociodemográfiai tényezőinek jelentősége jelentősen csökkent, és 2017-re egyre inkább kiegyensúlyozottabbá vált. Az életkor jelentősége csökkent, bár nem szűnt meg teljesen. Az oktatás és a lakóhely tekintetében ugyanazok a tendenciák figyelhetők meg, míg a vallás fontossága továbbra is alacsony maradt (Molnár, 2020: 521-522.). Maga a folyamat a 2010-es évek közepén megkezdődött és a pártelit által irányított mérséklődés eredménye lehetett. Miután a párt akkori vezetője Vona Gábor a 2018-as választásokat követően lemondott tisztségéről, a párt népszerűsége jelentősen csökkent, amelyet a párt fragmentálása követett. Azok, akik elutasították a párt további mérséklődését kiléptek a Jobbikból és megalapították a Mi Hazánk Mozgalmat. A 2019-es európai választásokra a párt korábbi szavazóinak közel kétharmadát elveszítette. Ugyanakkor a 2022-es választások eredményeivel kapcsolatos elemzések azt jelzik, hogy a Jobbik korábbi szavazóinak többsége valószínűleg nem szavazott a közös ellenzéki listára, mivel a hat párt együttes támogatottsága még a vidéki területeken is csökkent (Dúró, 2022: 77). Összefoglalva: a Jobbik választói bázisa az elmúlt évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül. Míg korábban a támogatókat meghatározott szociodemográfiai és értékalapú jellemzők mentén voltak megkülönböztethetők, addig ezen karakteres jellemvonások az idő múlásával kevésbé váltak hangsúlyossá – különösen miután a párt a 2010-es évek közepén megkísérelte magát a politikai közép felé pozicionálni. A 2018 utáni időszak, amelyet a pártok széttagolódása és a Mi Hazánk Mozgalom megjelenése jellemezte, tovább módosította a politikai tájképet és a Jobbik választóinak összetételét.

A fent bemutatott fejlemények fényében jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a párton belüli átrendeződés a Jobbik támogatóinak ideológiai orientációjában és szociodemográfiai jellemzőiben is változást eredményezett-e. A tanulmány hipotézise szerint a Jobbik választói bázisának profilja 2022-re kevésbé tekinthető jobboldalinak, valamint a néppártosodás hatására a szavazóbázis a baloldali pártok támogatóinak szociodemográfiai és attitűdbeli mintázatához kezdett el hasonlítani.

6.3. A kutatás módszertana

A kutatási kérdés megválaszolása céljából jelen elemzés a European Social Survey (ESS, 2023) 2020–2022-es időszakára (10. forduló) vonatkozó adatait vizsgálta. A magyarországi felmérés mintanagysága 1 849 fő (n) volt. Az elemzés multinomiális logisztikus regressziót alkalmazott a kutatási kérdés megválaszolása érdekében. A függő változó a válaszadók pártszimpátiája. Az ESS adatbázisán belül felméri, hogy a megkérdezettek a legutóbbi országgyűlési választás alkalmával melyik pártra adták le voksukat (prtvthghu). Tekintettel

annak tényére, hogy az adatbázisban szereplő kérdés a 2018 áprilisában tartott parlamenti választásokra vonatkozik ($n=1\ 034$), míg a felmérés maga 2021 júniusa és októbere között valósult meg, fennáll annak a kockázata, hogy a 2018-as választások és a mintavétel időpontja között megváltozott a válaszadók pártpreferenciája. Ezen lehetséges eltérés korrigálása céljából ésszerűnek tűnik egy alternatív függő változó figyelembevétele is. Az ESS a pártválasztás alternatív változójaként felmérni az egyes pártokkal kapcsolatos választói szimpátia mértékét is (prtlhhu). Azonban ezen változóra vonatkozó válaszadások mértéke relatíve alacsony volt ($n = 688$), ami korlátozhatja a kutatás magyarázó képességét és megbízhatóságát. A minta méretének növelése és a kutatás statisztikai értelemben vett megbízhatóságának javítása érdekében az elemzés a fent említett két változóból egy új változót képzett. Az eljárás során a két változó kombinálása ($n=1\ 103$) a következő formában valósult meg: a pártokkal kapcsolatos szimpátia (prtlhhu) szolgál elsődleges mutatóként. Azonban válaszhiány esetén az utolsó parlamenti választáson történő pártválasztás (prvtghhu) szolgál helyettesítő változóként. Az eljárás logikai hatterében annak feltételezése áll, hogy a pártrendszer a vizsgált időszakban stabil volt (NVI, 2018): az egyes politikai tömbök támogatottsága, illetve a pártválasztók pártpreferenciája relatíve változatlan maradt, továbbá az esetlegesen megjelenő preferenciaváltozások elsősorban a választókhoz legközelebb álló politikai blokkon belül realizálódtak – másszóval a politikai tömbök közötti átjárás mértéke minimális volt²⁶.

A korábban bemutatott szakirodalmi forrásokat alapján (pl. Róna és Sós, 2011; Csernák és Tordai, 2021) jelen kutatás elfogadja a pártrendszer háromosztatú szerkezetét. Ennek értelmében az elemzési keretrendszer három különböző politikai blokkot különböztet meg. A baloldali ellenzéki blokkot (1), ami a Demokratikus Koalíciót, az Együtt2014-et, a Magyar Szövetséget, a Lehet Más Politikát, a Magyar Szocialista Pártot és a Momentumot foglalja magában, a kormánypártok politikai tömbjét (2), amit a Fidesz-KDNP szövetség alkot, valamint a jobboldali ellenzéki blokkot (3), ami elsősorban a Jobbikot tartalmazta. Az elemzés során a Magyar Munkáspárt, a Magyar Kétfarkú Kutya Párt, illetve a Mi Hazánk nem képezték a vizsgálat tárgyát. A kizárás oka egyrészt az volt, hogy a Magyar Munkáspárt és a Magyar Kétfarkú Kutya Párt nem vettek részt az ellenzék politikai szövetségeiben, illetve támogatottságuk mértéke is elhanyagolható volt. Másrészt, a Mi Hazánk esetében 2021-ben csupán nyolc válaszadó jelezte a párttal történő szimpátiáját, ami megbízhatatlanná eredményekhez vezetett volna. A Mi Hazánk esetében a proxy változó (prvtghhu) sem volt alkalmazható, hiszen a pártot a 2018-as választásokat követően alapították.

A független változók körét három különböző kategóriába sorolhatjuk. Részben a megkérdezettek szociodemográfiai tulajdonságainak hatását vizsgálta a tanulmány, ami magában foglalta a válaszadók nemét, életkorát, lakóhelyét, etnikai hovatartozását, iskolai végzettségét, vallásosságának mértékét, valamint családjának méretét. Ezenkívül a válaszadók bal-jobb skálán történő elhelyezkedésének jelentőségét, illetve a politikai értékpreferenciák relevanciáját is megmértük. Utóbbi esetében vizsgálat alá vontuk a válaszadók bevándorláshoz, homoszexualitáshoz, illetve klímaváltozáshoz való hozzáállását, amit a rendszerellenes (anti-establishment) álláspontjuk vizsgálatával egészítettünk ki.

---

²⁶Ezt a feltételezést a pártrendszer stabilitásának három fő mutatója is alátámasztja. Először is, a választási volatilitás mérő Pedersen-index értéke alacsony szinten maradt: 2014 és 2022 között 12–14% körül stabilizálódott (lásd a 16. ábrát a függelékben). Másodsor, a kormánypártok (Fidesz–KDNP) szavazati aránya ugyanebben az időszakban szűk sávban (49–54%) ingadozott, ami a választási dominancia állandóságát tükrözi (lásd a függelék 1. táblázatát). Harmadszor, a választási volatilitás és a pártrendszer fragmentációja elsősorban az ellenzéket érintette: a szavazók többsége az ellenzéki tömbön belül változtatta meg a pártpreferenciáját, nem pedig az ellenzék és a kormány között (lásd a függelék 2. táblázatát).

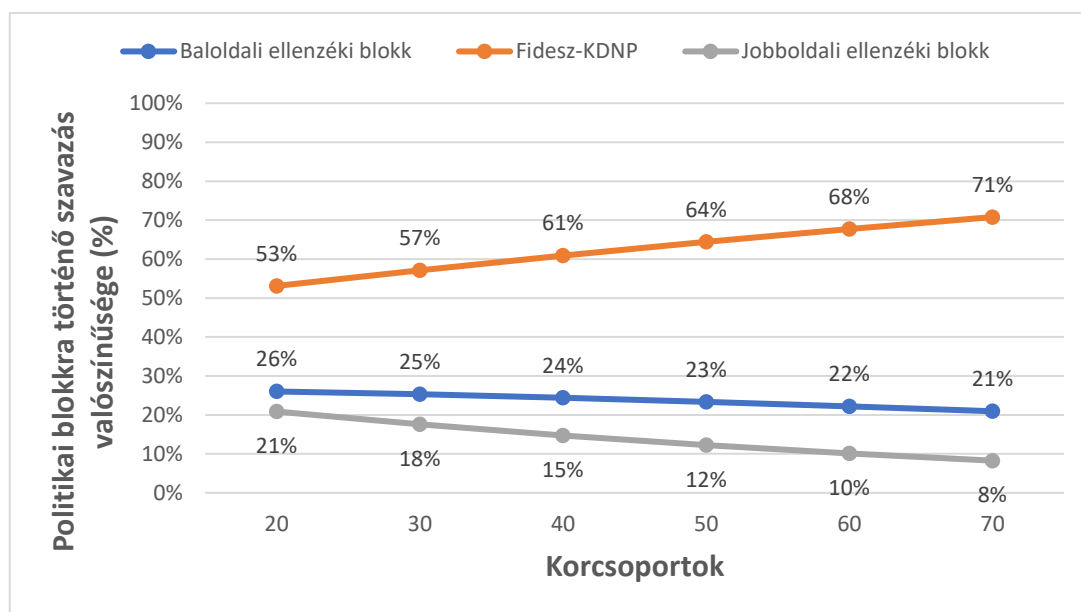
6.4. A kutatás eredményei

A feltárt összefüggések alapján kijelenthető, hogy a pártrendszer átalakulása a 2018-as választásokat követően is folytatódott. Ebben az összefüggésben a korábban jobboldali Jobbik választadói elsősorban a baloldali ellenzéki blokkhoz, és nem a kormányzó politikai tömbhöz hasonló attitűdökkel és szociodemográfiai tulajdonságokkal kezdtek el rendelkezni. Következésképpen, a centrális erőteret jellemző tulajdonságok megváltoztak. A szociodemográfiai tényezők mellett a bal-jobb skála és az egyes közügyekkel kapcsolatos politikai értékek is hatással voltak a választadók pártválasztására.

6.4.1. A szociodemográfiai tényezők hatása

Az életkori megoszlást tekintve²⁷ kijelenthető, hogy a Fidesz-KDNP minden korcsoportban a legnagyobb támogatottságot élvezte. Azonban az esélyhányadosokból származtatott eredmények azt jelzik, hogy a felülreprezentáltság mértékének esélye az életkor előrehaladtával fokozódott. Míg a kormányzó blokk támogattságának valószínűsége a húszas éveikben járók körében megközelítőleg 53% volt, ez az arány a hatvanas éveikben járók esetében jelentős mértékben, közel 70%-ra növekedett. A Fidesz.KDNP szavazóinak átlag életkora 55 év volt. Ezen következtetések rámutatnak az életkor és a Fidesz-KDNP támogatottsága közötti pozitív összefüggésre. Az eredmények értelmezése alapján kijelenthető, hogy az idősebb korosztályok esetében jóval nagyobb volt annak az esélye, hogy a választadók a kormányzó blokkot támogassák, mint a fiatalabb korosztályok esetében.

1. ábra: Politikai orientáció korcsoportok szerinti becsült valószínűsége- multinominális logisztikus regressziós modell alapján

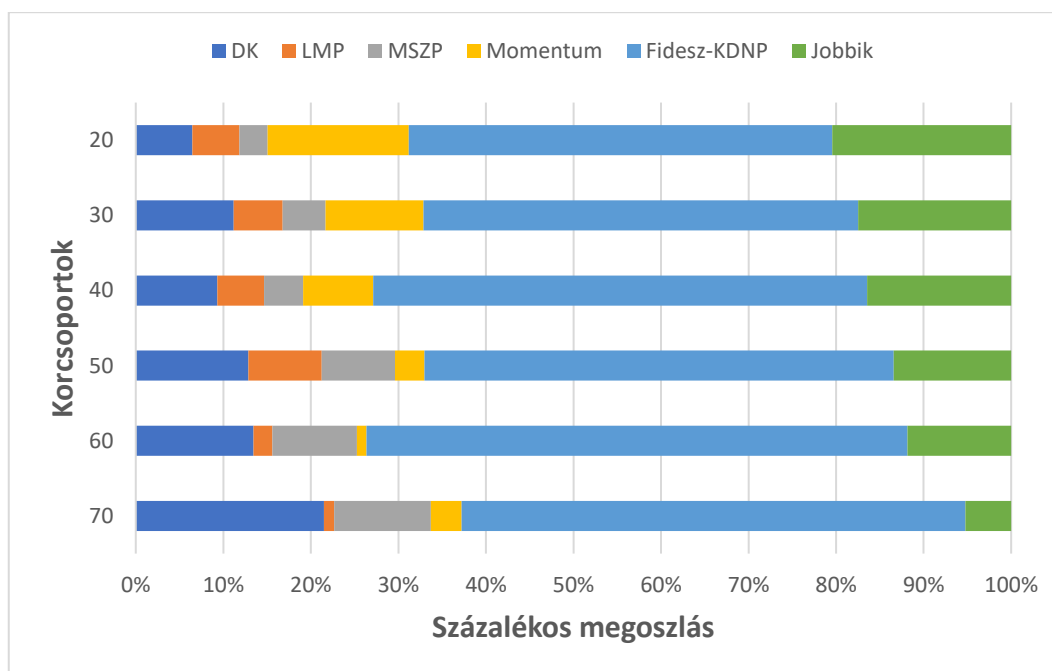
Forrás: a szerzők saját számításai.²⁸

²⁷ Az eredmények értelmezése során érdemes figyelembe venni annak tényét, hogy Magyarországon a hivatalos nyugdíjkorhatár 65 év, miközben a születéskor várható egészséges élettartam 2021-ben 62,5 év volt (férfiak: 61,6; nők: 63,5 év).

²⁸ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

Ezzel szemben a baloldali blokk népszerűsége nem mutatott jelentős eltérést az életkor előrehaladtával. Az eredmények szerint a baloldali ellenzék támogatásának esélye a húszas éveikben járó válaszadók körében körülbelül egy a négyhez volt, míg a hatvanas éveikben járók esetében ez az arány közel egy az ötre csökkent. A generációkon átívelő stabilitás feltételezhetően a baloldali ellenzéki pártok által alkalmazott, eltérő korosztályokat megszólítani kívánó stratégiákkal magyarázható. Többek között, a Momentum az oktatás és az egészségügy kérdéseit előtérbe helyezve elsősorban a fiatalabb generációkat szerette volna megszólítani (átlagéletkor: 40 év), amit az LMP a zöld gazdasági átmenet koncepciójával igyekezett megvalósítani (átlagéletkor: 47 év). Ezzel párhuzamosan az MSZP (átlagéletkor: 61 év) és a DK (átlagéletkor: 58 év) főként a legkiszolgáltatottabb rétegekkel, a nyugdíjkorhatárhoz közel járókkal vagy már nyugdíjban lévőkkel kívánt kapcsolatot kialakítani. A Jobbik (átlagéletkor: 48 év) továbbra is népszerű maradt a huszonévesek körében, ahol a párt támogatottsága 20% körüli volt. Népszerűsége azonban az életkor előrehaladtával fokozatosan csökkent, és a hatvanas éveikben járók körében mindössze 8% volt.

2. ábra: Politikai hovatartozás korcsoportok szerinti megoszlása

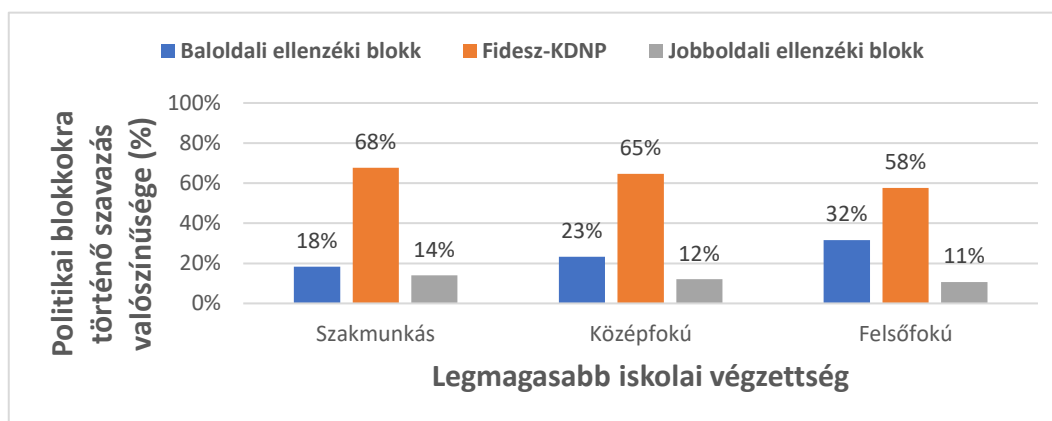

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.²⁹

Elemézve az iskolai végzettség magyarázó hatását, megállapítható, hogy a Fidesz-KDNP-t minden iskolai végzettségi szinten jelentős támogatottsággal rendelkezett. A párt különösen magas népszerűségnek örvendhetett a legfeljebb szakmunkás (valószínűség: 67%) és érettségivel rendelkezők körében (valószínűség: 64%). A támogatottság valószínűsége 57%-ra redukálódott a felsőfokú végzettséggel rendelkező válaszadók esetében. Hasonlóan negatív összefüggés figyelhető meg a Jobbik esetében is: ennek értelmében az iskolai végzettség szintjének emelkedésével a Jobbik támogatottságának valószínűsége csökkent (14%-ról 10%-ra). Ezzel szemben pozitív összefüggés figyelhető meg a baloldali blokkhoz tartozó válaszadók körében: az iskolai végzettség szintjének emelkedésével a liberális pártokhoz való tartozás valószínűsége is nőtt.

²⁹ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

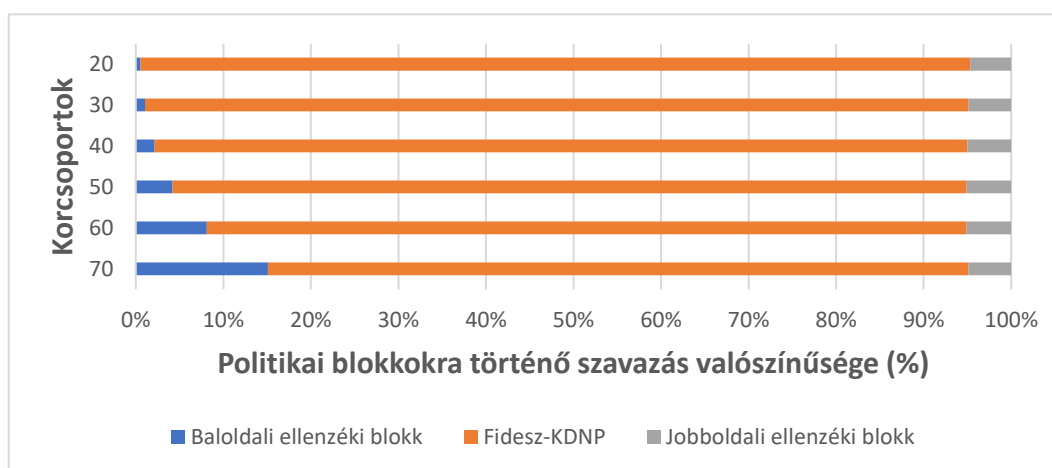
3. ábra: Politikai hovatartozás iskolai végzettség szerinti becslült valószínűsége - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.³⁰

Ugyanakkor az iskolai végzettség magyarázó erejét az életkor jelentős mértékben mérsékelte a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében. Az eredmények alapján a Fidesz-KDNP szinte kizárólagos támogatással bírt (a becslült valószínűség mértéke körülbelül 95% volt) a 20 év körüli, legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók esetében. Amint azt a 4. ábra is jelzi, ez a fajta kizárólagosság a válaszadók életkorának növekedésével mérsékeltten ugyan, de csökkent (lásd: 80%-os valószínűség a 60 év körüli, legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók körében). Ezzel szemben a baloldali blokkhoz való tartozás esélye a legfeljebb nyolc osztályt végzettek esetében az egyének életkorának növekedésével jelentősen megnőtt. Míg a liberális pártok támogatottsága minimális volt (1% alatti) az alacsony végzettséggel bíró, 20-as éveikben lévők csoportjában, addig ez az arány 15%-ra emelkedett a 60-as éveikben járók esetében.

4. ábra: Az általános iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók politikai hovatartozásának valószínűsége életkor szerinti - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

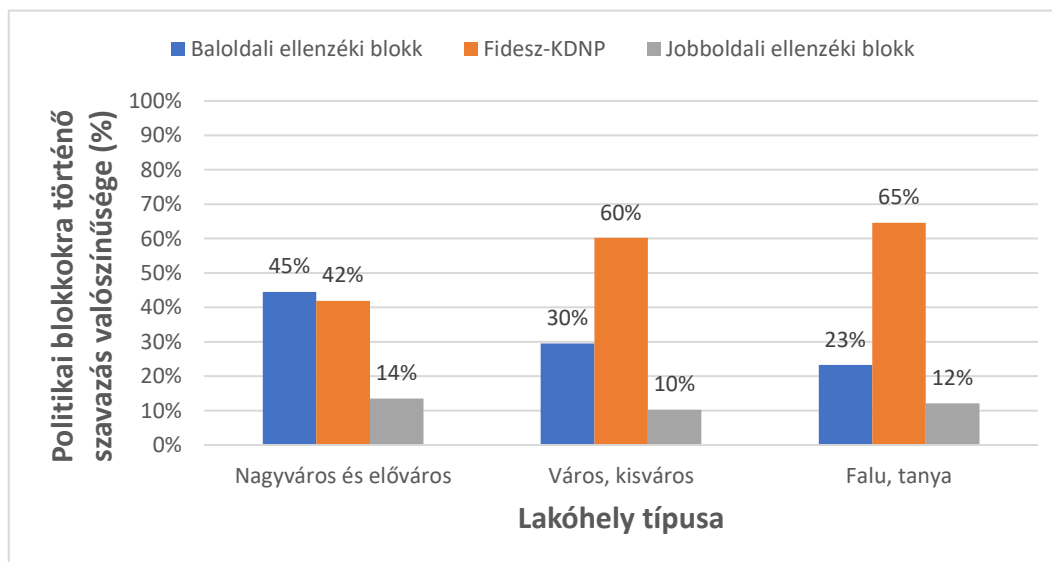
Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.³¹

³⁰ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

³¹ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

A megkérdezettek lakóhely szerinti politikai orientációját vizsgálva megállapítható, hogy a Jobbik vidéki, kisvárosi és falusi jellege (Mareš és Havlík, 2016: 8-9) jelentős mértékben átalakult (5.ábra). A felmérés eredményei alapján a pártra történő szavazás valószínűsége a vidéki településeken valamivel több mint 12%, a fővárosban és annak agglomerációjában közel 14%, míg a városi és kivárosi környezetben 10% volt. A baloldali szavazóbázis esetében a szimpátia valószínűsége a fővárosban és annak elővárosi környezetében volt a legmagasabb (45%). Azonban a rokonszenv mértéke a lakóhely méretével arányosan csökkent: a városokban és kisvárosokban 30%, míg a falusi és tanyasi területeken 26% volt. A Fidesz-KDNP esetében a népszerűség szintje csak a fővárosi-elővárosi kategóriában nem volt domináns, ahol viszont a baloldali ellenzéki blokk támogatottsága átlag feletti volt. Azonban a kormánypártok magas támogatottsággal rendelkeztek a városi-elővárosi (valószínűség: 60%) és a vidéki (valószínűség: 65%) közösségekben. Összességében megállapítható, hogy míg a baloldali ellenzékiek a nagyvárosi környezetben tűntek a legkedveltebb politikai közösségnek, addig a kormánypártok a vidéki területeken voltak népszerűek. Ezzel párhuzamosan az eredmények azt is jelzik, hogy a Jobbik elveszítette korábbi, kistelepülési arculatát. Helyette a nagyvárosi jelleghez igazodva, közelebb került a baloldali blokk támogatottsági mintázatához.

5. ábra: Politikai hovatartozás lakóhely szerinti becsült valószínűsége - multinominális logisztikus regressziós modell alapján)

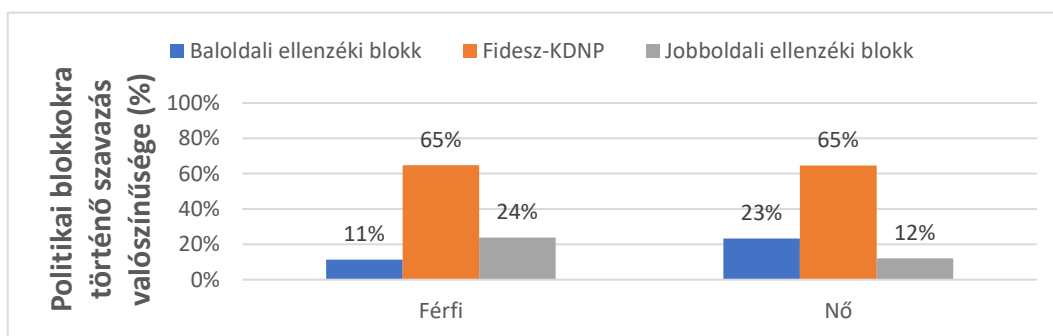

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.³²

Függetlenül a válaszadók nemi hovatartozásától, a Fidesz-KDNP támogatásának esélye a válaszadók több mint 60%-ánál volt megfigyelhető. Ezzel szemben a nemek szerinti pártszimpátia releváns magyarázó tényező volt a jobboldali és baloldali ellenzék esetében. Amint azt a 6. ábra is jelzi, a két ellenzéki pólus egymással ellentétes irányú eloszlást mutatott. Míg a blokkra szavazás valószínűsége a Jobbik esetében a férfiak (23%), addig a baloldali ellenzék vonatkozásában a nők (24%) esetében volt magasabb. Az eredmények arra utalnak, hogy a néppárti politikai irányváltás ellenére, amely magában foglalta a globalista és neoliberális ideológiákat támogató pártokkal (pl. DK) történő politikai szövetséget is, a Jobbiknak sikerült megőrizte maszkulin jellegét (lásd Molnár, 2023). Azonban ezt a sikert beárnyékolja annak ténye, hogy a párt továbbra is népszerűtlen maradt a nők körében.

³² A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

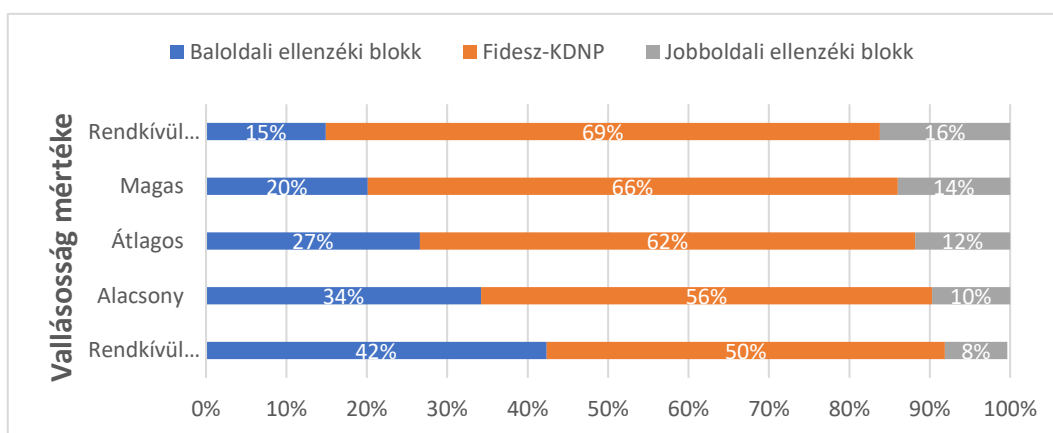
6. ábra: Politikai hovatartozás nemek szerinti becsült valószínűsége - multinominális logisztikus regressziós modell alapján. Forrás: European Social Survey, 10. forduló

A szerzők saját számításai.³³

A vallásosság magyarázó hatásának mérése céljából az elemzés az ESS alapján egy skálát hozott létre.³⁴ Mint azt a 7. ábra is mutatja, azok a válaszadók, akik nagyobb mértékben voltak vallásosak, magasabb valószínűséggel támogatták a kormányzó jobboldali Fidesz-KDNP-t. Hasonló mintázat figyelhető meg a jobboldali ellenzéki párt, a Jobbik esetében is. A vallásosság mértéke és a pártszimpátia közötti összefüggés azonban eltérő volt a két párt esetében: míg a Fidesz-KDNP támogatóinak átlagos vallásossági értéke erősen pozitív volt (átlag = 0,179), a Jobbik-ot támogató válaszadók kevésbé vallásosnak tűntek (átlag = -0,075). Összehasonlításképpen: a baloldali blokkhoz tartozó válaszadók képezték a legkevésbé vallásos csoportot (átlag = 0,088).

7. ábra: A vallásosság mértéke pártszimpátia szerint - multinominális logisztikus regressziós modell alapján. Forrás: European Social Survey, 10. forduló

A szerzők saját számításai.³⁵

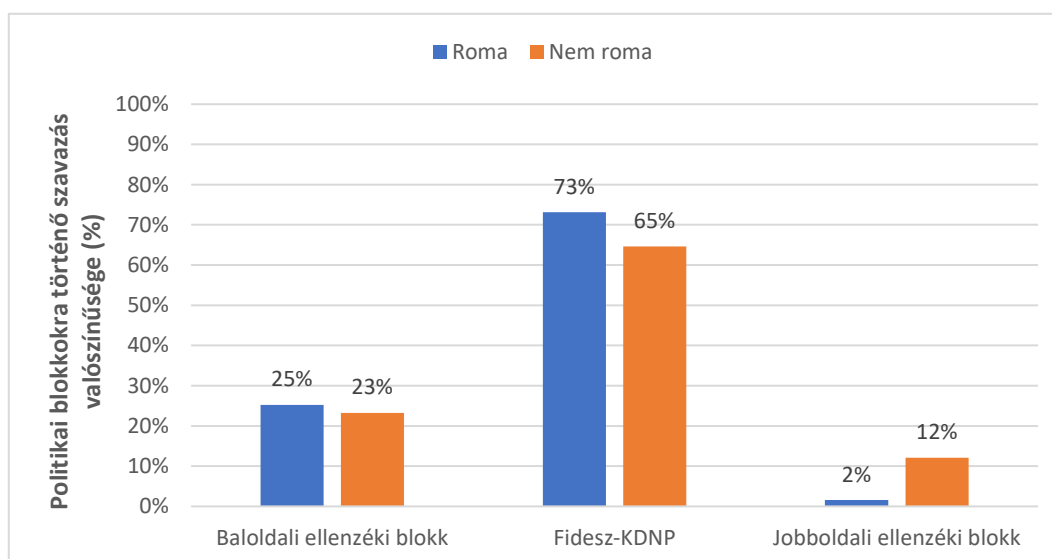
³³ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

³⁴ A skála a következő változókból épült fel (ESS): (1) Függetlenül attól, hogy Ön tartozik-e valamelyik egyházhoz vagy felekezethez, mennyire tartja vallásosnak magát? (rlgdgr); (2) Az olyan különleges alkalmaktól eltekintve, mint az esküvők és a temetések, mostanában milyen gyakran vesz részt vallási szertartásokon? (rlgatnd); (3) A vallási szertartásokon való részvételt leszámítva milyen gyakran szokott Ön imádkozni - ha szokott egyáltalán?. A skála megbízhatósága megfelelő (Cronbach-alfa = 0,807). A ferdeség (-0,429) és a kurtózis (-0,919) értékei alapján a változó eloszlása megközelítőleg normálisnak tekinthető.

³⁵ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

Mindazonáltal, az eredmények alapján kijelenthető, hogy a vallásosság nem kizárólag a jobboldali politikai közösségre jellemző. Amint a 7. ábra jelzi, a baloldali szavazók körében is megtalálhatók vallásos válaszadók, bár az ateizmus mértéke nagyobb volt esetükben. A vallásos és nem vallásos válaszadók pártválasztásának valószínűségét vizsgálva látható, hogy a kormánypártok még a kevésbé vallásos válaszadók körében is erős támogatottságot élveztek. Ugyanakkor a szimpátia esélye a vallásosság szintjének csökkenésével együtt csökkent: míg az átlag feletti vallástudattal rendelkező válaszadók 60%-a a Fidesz-KDNP-t részesítette előnyben, addig az átlag alattiak körében ez az arány valamivel több mint 50%-ra esett vissza. Ezzel párhuzamosan eltérő mintázat figyelhető meg az ellenzék esetében, ahol a támogatottság a vallásosság szintjének csökkenésével nőtt. Az átlag feletti vallásossággal rendelkező válaszadók esetében a baloldali ellenzékhez tartozás valószínűsége kevesebb mint 30% volt, míg a Jobbik esetében ennek mértéke 12-14% között mozgott. Ezzel szemben az átlag alatti vallásossággal jellemezhető válaszadók körében nőtt az esélye a baloldali blokk támogatásának. Összességében kijelenthető, hogy baloldali pártok rendelkeztek a legkevésbé vallásos politikai közösségekkel.

8. ábra: A roma és nem roma válaszadók politikai hovatartozásának valószínűsége - multinominális logisztikus regressziós modell alapján)

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.³⁶

A roma népesség politikai orientációja kiemelt kérdés. Egyrészt ők képezik az ország legnépesebb etnikai kisebbsége. A legutóbbi népszámlálás (KSH, 2022) szerint körülbelül 210 000 ember azonosította magát romaként, ami Magyarország teljes népességének 2,2%-ával, az ország hivatalosan elismert kisebbségeinek pedig valamivel több mint 40%-ával egyenlő.³⁷ A pártszimpátia tekintetében a roma etnikai csoportokhoz tartozás jelentős magyarázó változónak számított a kormánypártok esetében. A Fidesz-KDNP támogatottságának valószínűsége a roma

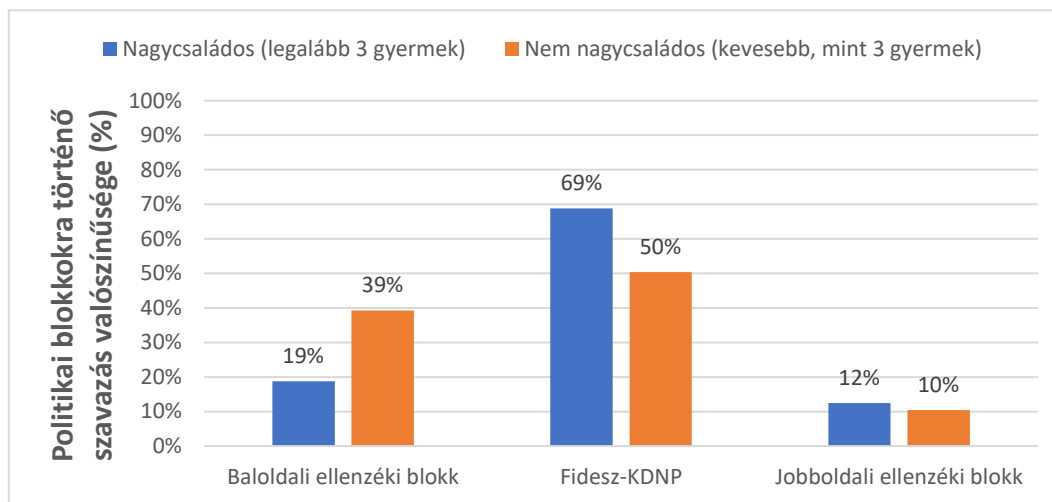
³⁶ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

³⁷ A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény meghatározása alapján Magyarországon a következő 13 történelmileg elismert nemzeti kisebbség létezik: örmény, bolgár, horvát, német, görög, lengyel, roma, román, rutén, szerb, szlovák, szlovén és ukrán. Ezek a közösségek legalább száz éve Magyarországon élnek, és nyelvük, kultúrájuk, illetve hagyományuk alapján megkülönböztethetők a többi lakosságtól (2011. évi CLXXIX. törvény). 2022-ben a jogilag elismert kisebbségek összlétszáma valamivel több mint 502 000 fő volt (KSH, 2022).

válaszadók körében kiemelkedően magas volt, meghaladta a 70%-ot, ami felülmúlta a nem roma közösségek körében mért 62%-os értéket is. Ezzel párhuzamosan a roma közösségek körében a baloldali blokkra történő szavazás valószínűsége szinte megegyezett a nem roma válaszadók értékeivel (mindkettő megközelítőleg 25%), ami azt jelzi, hogy a roma közösségekhez történő tartozás nem volt rendelkezett jelentős befolyásoló hatással a baloldali ellenzékre való szavazás során. Ezzel szemben a roma válaszadók körében a Jobbik támogatásának valószínűsége rendkívül alacsony volt (1,6%), ami feltételezhetően a párt korábbi romaellenes retorikájával is magyarázható. 2010-ben a Jobbik az úgynevezett „cigánybűnözés” koncepcióját hangsúlyozva, a közvélekedés figyelmét a romák által elkövetett erőszakos bűncselekményekre (Kim, 2016: 3). A „néppárttá” történő átalakulás következtében a párt fő politikai irányzata megpróbálta megváltoztatni retorikáját, hangsúlyozva a magyar és a roma közösségek együttélésének szükségességét, amely meglátásuk szerint a leginkább marginalizált társadalmi csoportok integrációjával érhető el. Ugyanakkor, amint az eredmények is jelzik, a párt roma közösségekkel kapcsolatos reorientációja nem értelmezhető sikerként.

A kormányzópártok számára kiemelt fontosságú kérdéssé vált a demográfiai válság kezelése. A gyermekvállalás ösztönzése érdekében egy speciális családtámogatási rendszert vezettek be, amely adókedvezményeket, kedvezményes hiteleket és vissza nem térítendő támogatásokat tartalmazott ingatlan és családi autó vásárlás céljából. A kormányzati program jelentőségét jól jelzi, hogy a kezdeményezés során elnyert támogatások értéke 2021-ben volt, ami meghaladta a 727 milliárd forintot³⁸ (KSH, 2024). Az ösztönző program – amint azt a 9. ábra is szemlélteti – feltehetően jelentős szimpátiát váltott ki a nagycsaládosok körében, mely társadalmi csoport mintegy kétharmada preferálta volna a kormánypártokat, míg a baloldali pártokra csupán 18%, a Jobbikra pedig 12%-uk szavazott volna.

9. ábra: Politikai hovatartozás családméret szerinti becsült valószínűsége - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

. Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.

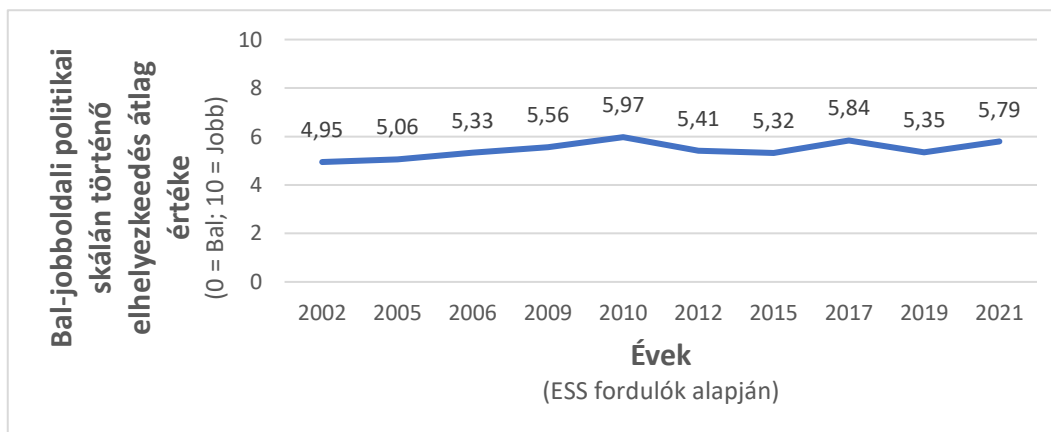
A válaszadók politikai identitásának vizsgálata érdekében a felmérés egy bal-jobb skálán (Irscale) alapuló változót használ. A skála nulla és tíz közötti értékeket tartalmaz, ahol a nulla a teljes mértékben baloldali identitást, míg a tízes válaszadási opció a teljes mértékben jobboldali identitás kifejezésének felelt meg. Az eredmények szerint a „centrális erőter” relevanciája 2021-re csökkent. Amint az a 10. ábrán látható, azok a válaszadók, akik baloldalinak azonosították magukat, túlnyomórészt a liberális ellenzékkel szimpatizáltak. A

³⁸ Az összeg a magyar GDP 1,3%-ának felelt meg (KSH, 2024).

skála legbaloldaliabb pozícióját jelző nulladik válaszlehetőséget csaknem kizárólag a baloldali ellenzék támogatói választották (99%). A blokkal történő szimpátia aránya a skála mentén haladva jelentősen csökkent. Ezzel ellentétben a skála jobboldalára tartva a kormánypártokhoz történő tartozás valószínűsége jelentősen megnőtt. Azonban a radikális jobboldali válaszadók körében a Jobbik szavazói továbbra is számottevő népszerűséget élveznek: a tized választási opció esetében, ami a legerősebb jobboldali identitást fejezi ki a választók közel 30%-a azonosult a Jobbikkal. Mindazonáltal az eredmények azt is jelzik, hogy a leginkább jobboldalinak azonosító válaszadók többsége elsősorban a kormányzó Fidesz-KDNP politikai közösségével érez erős politikai kötődést (valószínűség: 70%). A Jobbik esetében megfigyelhető, hogy a párt a Fideszhez képest mérsékeltebbé vált. Míg a 11-pontos bal-jobb skálán a Fidesz szavazóinak átlagértéke 7,4 volt, addig a Jobbik szavazóinak esetében már csak 6,9 volt. Az eredmények egyértelműen jelzik a távolságot a baloldali ellenzék válaszadóktól, akiknek átlagértéke 3,2 volt. Ebben az értelemben a Jobbik a magyar politikai spektrumban inkább jobboldali középpárttá vált.

A Jobbik politikai középhez való közelsége nem tekinthető új fejleménynek. Csernák és Tordai (2021: 173-175), akik a pártok szavazói bázisának politikai identitását egy hét pontos bal-jobb skálán mérték (1 = baloldal; 7 = jobboldal), megállapították, hogy a Jobbik választói bázisa valamivel kevésbé tekinthető jobboldalinak, mint a Fidesz közössége. A 2017-es adatok alapján a két párt közötti különbség a hibahatáron belül volt. A tendenciákat figyelembe véve azonban megállapítható, hogy a Jobbik a 2010–2013 közötti időszakban jobbra tolódott. A Jobbik szavazóinak átlagértéke 2010-ben 5,78 volt, de 2013-ra 6,16-ra emelkedett, ami 1,12-es jobbra tolódást jelentett. Ugyanakkor 2017-re a Jobbik reorientációjának hatására balratolódás figyelhető meg, aminek eredményeként a Jobbik és a Fidesz szavazói bázisa szinte azonos pontján helyezkedtek el a skálának, amit a Fidesz mérsékelt jobbratolódása is felerősített. A Jobbik balra tartó irányváltását Szabó és Gerő (2019:17-19) is megfigyelte. Megállapításaik szerint a Fidesz-KDNP tovább erősítette pozícióját a jobboldali spektrumon (2015: 52%; 2018: 61%), míg a Jobbik esetében jelentős mérséklődést és középpont irányú reorientációt figyeltek meg (2015: 32%; 2018: 11%). Fontos azonban kiemelni, hogy a magyarországi válaszadók jobboldali orientációja egy régóta fennálló jelenség. Ezt igazolják az ESS adatbázis eredményei is. Míg a bal-jobb skálán történő elhelyezkedés átlagértéke 2002-ben 4,95 volt, addig 2021-re 5,79-re változott a válaszadók ideológiai pozíciója. Amint azt a 10. ábra is mutatja, a magyar válaszadók jobboldali orientációja 2010-ig fokozatosan növekedett. Az azóta eltelt időszakban a bal-jobbiskálán történő elhelyezkedés átlagértéke ugyan hullámzó, viszont a jobboldali orientáció tartósnak tűnik.

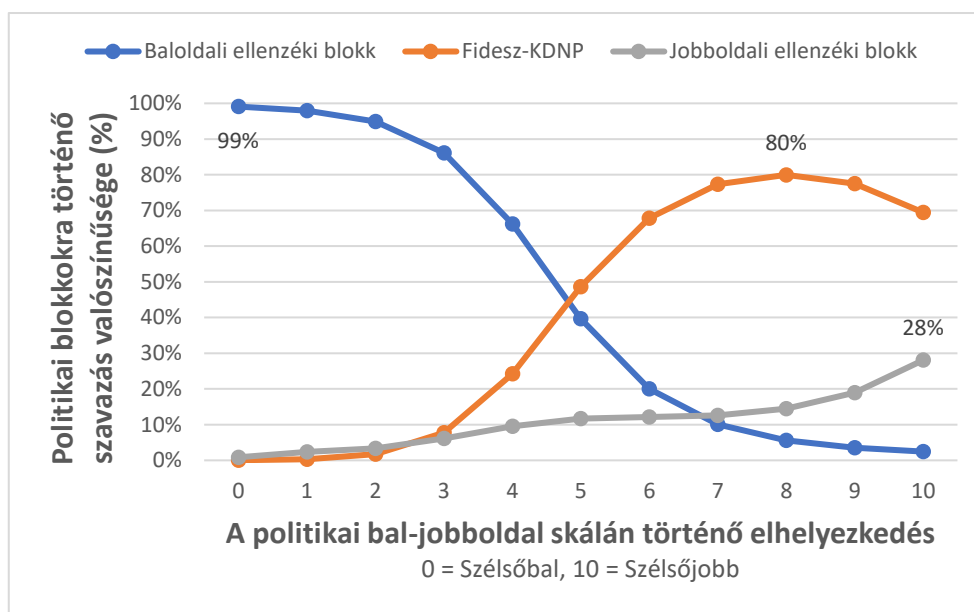
10. ábra: A magyarországi válaszadók politikai bal-jobb skálán történő átlagos elhelyezkedése a 2002 és 2021 közötti időszakban

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.

A centrális pártrendszer egyik legfontosabb kritériuma, hogy a centrista pártnak képesnek kell lennie a medián szavazó megszólítására. Csernák és Tordai (2019), valamint Szabó és Gerő (2019) eredményei szerint a centrupártnak ebben az időszakban már a Jobbiknak kellett volna lennie. A 2018-as és 2022-es parlamenti választások eredményeit figyelembe véve azonban a centrális pártrendszer ezen kritériuma nem teljesült, hiszen a Fidesz-KDNP jelentős fölényrel nyerte meg a legutóbbi választásokat.

11. ábra: A politikai bal-jobbiskálán történő elhelyezkedés és a pártválasztás valószínűségének vizsgálata. - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.³⁹

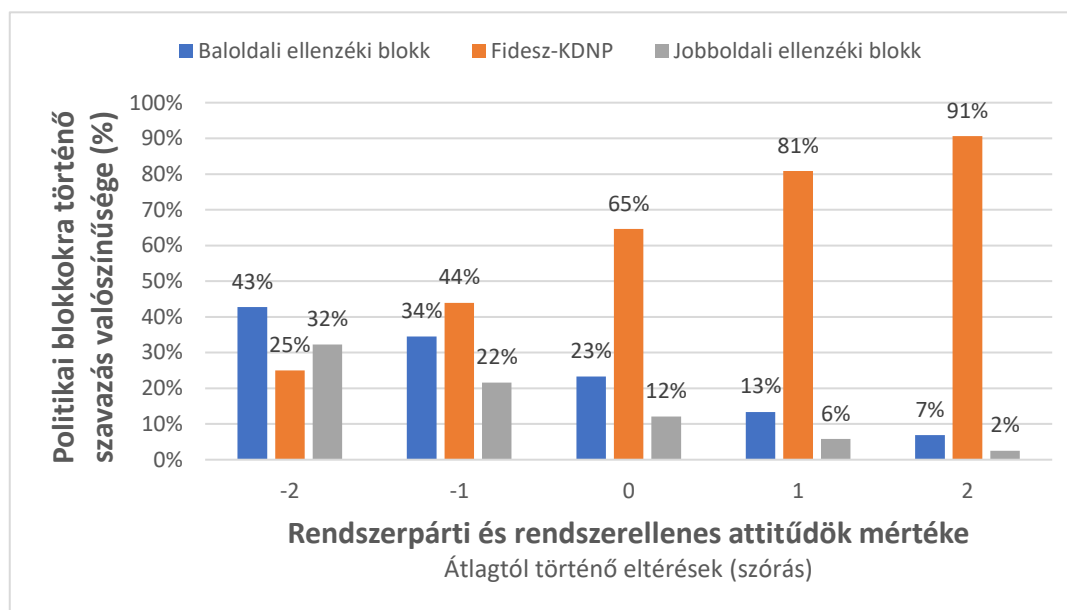
A rendszerellenes álláspont relevanciájának mérése érdekében egy skála került kidolgozásra⁴⁰. Az eredmények alapján szoros összefüggés figyelhető meg a politikai hovatartozás és a rendszerellenes attitűd között. Egyrészt a Fidesz-KDNP támogatottságának valószínűsége volt a legmagasabb a rendszerpárti személyek esetében. Ezzel szemben azok, akik erős rendszerellenes attitűdöt tanúsítottak, azok sokkal nagyobb eséllyel a baloldali vagy a jobboldali ellenzékkel érezték szimpátiát. Az ellenzéki szavazók körében a rendszerellenes attitűdök kétpólusúnak mutatkoztak: a baloldali ellenzék szavazói jóval erőteljesebb rendszerellenes álláspontot képviseltek, mint a jobboldali ellenzék szavazói. A Jobbik esetében a rendszerellenesség alacsony mértéke feltételezhetően a jobboldali politikai identitással is

³⁹ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

⁴⁰ A skála a következő változókból áll (ESS): (1) Véleménye szerint Magyarországon a politikai rendszer mennyire teszi lehetővé, hogy az Önhöz hasonló emberek beleszóljanak abba, hogy a kormány mit csinál? (psppsgva); (2) Érzése szerint mennyire képes Ön arra, hogy aktív szerepet vállaljon egy politikai kérdésekkel foglalkozó csoportosulásban? (actrolga); (3) És Ön szerint Magyarországon a politikai rendszer milyen mértékben teszi lehetővé, hogy az Önhöz hasonló emberek befolyásolják a politikát? (psppiila); (4) És mennyire bízik abban, hogy a saját képességei lehetővé teszik, hogy részt vegyen a politikában? (cptppola); (5) Kérem mondja meg, hogy Ön személy szerint mennyire bízik a következő intézményekben: Bizalom a magyar Országgyűlésben. (trstprl); (6) Bizalom a politikusokban (trstplt); (7) Bizalom a politikai pártokban (trstprt). A skála megbízhatósága megfelelő (Cronbach-alfa = 0,835). A ferdeség (0,218) és a kurtózis (-0,235) értékei alapján a változó eloszlása megközelítőleg normálisnak tekinthető.

magyarázható. Emellett a baloldali válaszadók erőteljes rendszerellenes attitűdjé a politikai elit kommunikációjának eredményének következményét is tartalmazhatja. A baloldali pártok vezetői több alkalommal is úgy érveltek, hogy a Fidesz-KDNP által 2012-ben kétharmados többséggel elfogadott alaptörvénye alkotmányellenes, és egy esetleges rendszerváltás esetén az egységes ellenzék visszaállítaná és korszerűsítene az 1989-ben elfogadott alkotmány (lásd: DK, 2017), esetleg egy teljesen újat fogadnának el (lásd: Márky-Zay Péter, 2021).

12. ábra: A rendszerpárti és a rendszerellenes politikai attitűdök, valamint a pártválasztás valószínűségének vizsgálata - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.⁴¹

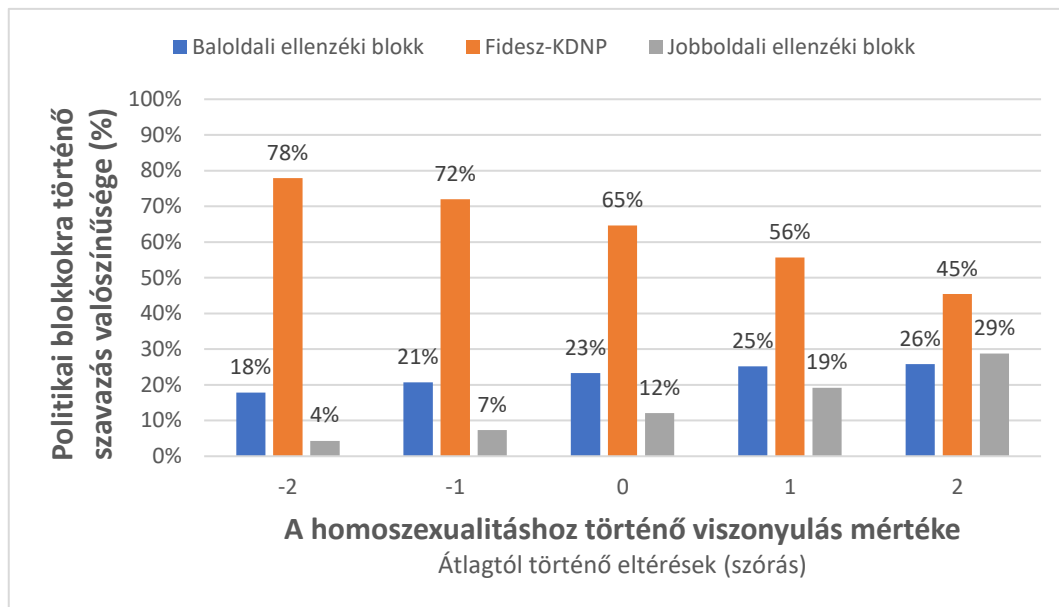
További skála⁴² került kialakításra a homoszexualitással kapcsolatos attitűdök hatásának mérése céljából. Amint azt a 13. ábra is jelzi, a kormányzó pártok támogatóinak többsége az átlaghoz viszonyítottan elutasítóbb magatartást tanúsított a homoszexualitással kapcsolatban (-0,18). A negatív attitűd magyarázható a magyar kormány álláspontjával is, amely nyíltan ellenzi az azonos neműek házasságát és gyermekörökbefogadási lehetőségeit. A Fidesz-KDNP korábban országos konzultációt kezdeményezett (2021) a kérdéssel kapcsolatban, amely során kampányt indított az óvodákban, az iskolákban, valamint a kiskorúakat célzó médiaplatformokon megjelenő azonos neműekkel kapcsolatos oktatás ellen. Az eredmények alapján az is megfigyelhető, hogy azon válaszadók esetében, akik elfogadóbban viszonyultak a kérdéskörhöz, csökkent a kormánykoalíció támogatásának valószínűsége. Ugyanakkor kijelenthető, hogy az azonos neműek szexuálisával kapcsolatos attitűdök kisebb mértékű

⁴¹ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

⁴² A skála a következő változókból került kialakításra (ESS): Kérem mondja meg, hogy milyen mértékben ért vagy nem ért egyet a következő kijelentésekkel. 1) Hagyni kell, hogy a meleg férfiak, és a leszbikus nők szabadon éljék az életüket melegként és leszbikusként úgy, ahogy akarják. (freehms); 2.) Szégyellném, ha a közeli rokonaim között volna meleg férfi vagy leszbikus nő. (hmsfmlsh); 3.) A meleg férfitársakat és a leszbikus női párokat a gyermekek örökbefogadása terén a heteroszexuális párokéval megegyező jogoknak kellene megilletnie. (hmsacld). A skála megbízhatósága megfelelő (Cronbach-alfa = 0,747). A ferdeség (0,272) és a kurtózis (-0,554) értékei alapján a változó eloszlása megközelítőleg normálisnak tekinthető.

polarizációt eredményeztek, hiszen a kormánypárti tábor jelentős része pozitív, toleráns álláspontot képviselt a kérdéskörben, ami elsősorban a szavazótáboron belüli megosztottságot jelezte.

13. ábra: A homoszexualitással kapcsolatos álláspontok és a pártválasztással valószínűsége közötti összefüggés vizsgálata - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.⁴³

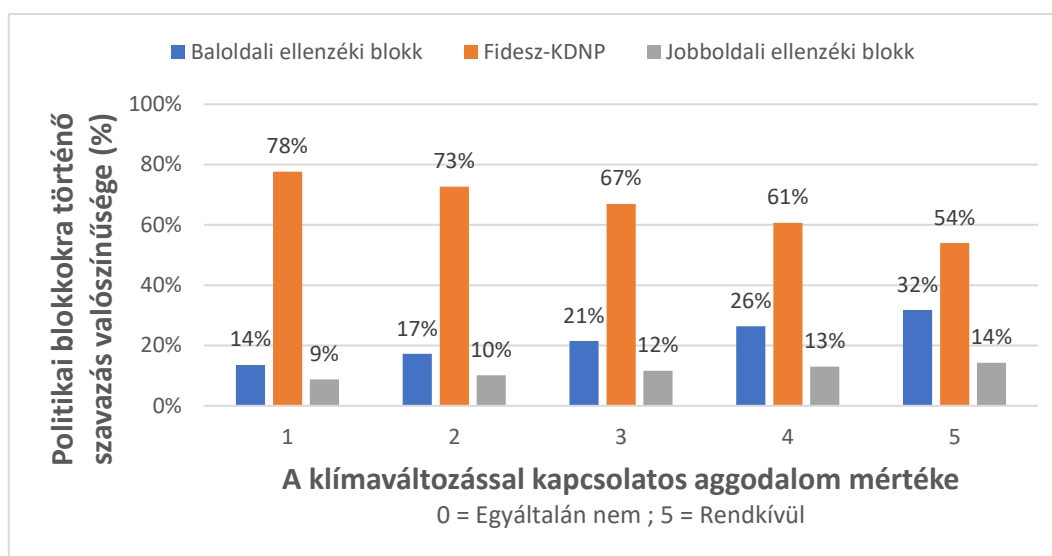
Ezzel szemben a baloldali ellenzék tagjai ugyan minimális mértékben, de többnyire átlag feletti pozitív hozzáállást tanúsítottak (átlag = 0,09). A Fidesz-KDNP-vel ellentétben a baloldali politikusok és a liberális megközelítést hangsúlyozó civil szervezetek rendszeresen részt vettek a Budapest Pride-on, és ellenezték az azonos neműek házasságát korlátozni célzó jogalkotási javaslatokat. Az eredmények alapján nyilvánvaló, hogy a Jobbik szavazói, hasonlóan a baloldali ellenzéki blokk táborához, az átlagnál pozitívabb álláspontot képviseltek (átlag = 0,08). Az azonos neműek házasságának kérdésében a párt politikai kommunikációja inkonzisztens volt. 2012-ben a Jobbik akkori parlamenti képviselője, Mirkóczki Ádám, azzal a javaslattal élt, hogy a magyar büntető törvénykönyv módosítása alapján börtönbüntetéssel sújtsák azokat, akik nyilvánosan népszerűsítik az azonos neműek közötti kapcsolatokat (HVG, 2012). Ezzel szemben 2017-ben Vona Gábor, a Jobbik akkori elnöke egy interjúban kijelentette, hogy a „néppárttá” válás folyamata sikeres volt, és elutasította a korábbi kezdeményezést is, amely a budapesti Pride felvonulás betiltását célozta (HVG, 2017). Miután a párt vereséget szenvedett a 2018-as parlamenti választásokon, Vona Gábor lemondott pártelnöki és parlamenti képviselői tisztségéről. 2020-ban Jakab Péter vezetése alatt a Jobbik ismét hangsúlyozni kezdte a homoszexuális közösség képviseletének fontosságát (Vasárnap.hu, 2021). 2021-ben azonban, amikor Bereczki Miklós, a Jobbik képviselője részt vett a 26. Budapest Pride-on, részvétele miatt párttársai belső etikai vizsgálatot kezdeményeztek ellene (24.hu, 2021).

Ez a változás a választók attitűdjeiben is megmutatkozott. 2015-ben a Jobbik szavazóinak 63%-a utasította el az azonos neműek házasságának gondolatát (Budapest Pride and Integrity Lab, 2024). 2018-ban azonban már csak a párt táborának 51%-a gondolta úgy, hogy szégyelné,

⁴³ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

amennyiben valamelyik családtagja homoszexuális lenne, miközben 21%-uk állította, hogy rendkívül, 28%-uk pedig, hogy egyáltalán nem érezné magát szégyenkezve. Ez utóbbi eredmény még a baloldali MSZP szavazók körében mért 24%-os arányt is meghaladta (Boros és Laki, 2018). A fenti adatok szerint a Jobbikhoz való csatlakozás valószínűsége 19-28% között volt megfigyelhető azok körében, akik az átlagosnál nagyobb toleranciával rendelkeztek. Ugyanakkor, miközben a baloldali válaszadók körében a pártválasztás valószínűség fokozatos eloszlást jelez, addig a Jobbik szavazói esetében a pozitív hozzáállás valószínűsége meredeken emelkedett.

14. ábra: A klímaváltozás és a pártválasztás valószínűsége közötti összefüggés vizsgálata - multinominális logisztikus regressziós modell alapján. Forrás: European Social Survey, 10. forduló

A szerzők saját számításai.⁴⁴

Az éghajlatváltozással kapcsolatos attitűdök vizsgálata céljából az elemzés az „Ön mennyire tart a klímaváltozástól?” (wrlmch) kérdésre adott visszajelzéseket vizsgálta. A válaszadóknak egy egy és öt közötti skálán kellett kifejezniük véleményüket a kérdéskör kapcsán, ahol az egyes érték az „egyáltalán nem aggódom”, míg az ötös érték a „rendkívül aggódom” választ jelentette. Az eredmények alapján a legkevésbé aggódo válaszadók csoportja (egyes és kettes választási értékeket preferálók) a legnagyobb valószínűséggel (meghaladva a 70%-ot) a Fideszt részesítették előnyben. Ezzel szemben a klímaváltozás miatt rendkívüli mértékben aggódo (négyes és ötös pontot választók) elsősorban a baloldali ellenzékre szavaztak volna. Amint azt a 14. ábra is jelzi, a kérdés kevésbé befolyásolta a válaszadók Jobbikkal kapcsolatos állásfoglalását. A pártválasztás valószínűsége 8% (egyáltalán nem aggódom) és 14% (rendkívül aggódom) között volt megfigyelhető.

A Závach Research és a Demnet Alapítvány által végzett felmérés (Index, 2019) szerint a klímaváltozás kiemelt kérdés a magyar társadalomban. Ugyanakkor jelentős értelmezésbeli különbségek figyelhetők meg a kormánypárti és az ellenzéki válaszadók között. A Fidesz támogatói úgy vélték, hogy a klímaváltozásról túl sok vita zajlik. Emellett, szemben az ellenzéki válaszadók táborához, a Fidesz-KDNP szimpatizánsai kisebb mértékben aggódtak a klímaváltozás és annak lehetséges jövőbeli kockázata miatt. A kormánypártiak esetében a

⁴⁴ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

megkérdezettek kevesebb, mint 35%-a vélte úgy, hogy a klímaváltozás elsősorban emberi tevékenység eredménye, miközben a baloldali ellenzék körében ennek mértéke meghaladta a 47%-ot is. Bár a Fidesz-KDNP szimpatizánsok többsége elismerte a veszélyeztetett fajok védelmének fontosságát, többségük úgy vélte, hogy a klímaváltozás mögött elsősorban gazdasági érdekek figyelhetők meg. Amikor a válaszadókat a klímaváltozás elleni cselekvés során betöltött személyes felelősségükről kérdezték, a kormánypárti szavazók kevésbé voltak hajlandók elismerni saját felelősségüket. Továbbá, közel 40%-uk úgy vélte, hogy a kormány megfelelően kezeli a környezetvédelmet és a klímaváltozással szembeni fellépést, míg további 40%-uk inkább semleges álláspontot képviselt. Arra a kérdésre, hogy vajon egyetértenek-e az Európai Unió által meghatározott klímacélok magyar kormány általi elutasításával, a kormánypárti válaszadók rendkívül megosztottak voltak: 33%-uk támogatta az elutasítást, 35%-uk semleges volt, illetve 32%-uk ellenezte a kormányzati álláspontot. Ezzel szemben az ellenzéki válaszadók többsége (68%) elutasította a kormányzati állásfoglalást (Index.hu, 2019). Az eredmények alapján feltételezhető, hogy a válaszadók álláspontja összefüggésben állhatnak a politikai elit kommunikációjával. Egyrészt a Fidesz-KDNP elfogadta, hogy az EU éghajlatpolitikai és klímacéljainak fontosságát, ugyanakkor azok meglátásuk szerint elsősorban külföldi gazdasági érdekek által motiváltak, és veszélyeztethetik a nemzeti szuverenitást.⁴⁵ Ezzel szemben a baloldali ellenzék képviselői a zöld átállás fontosságát hangsúlyozták, amelyben az ország gazdasági teljesítményének fellendülését, valamint az életszínvonal javulásának lehetőségét vélték.

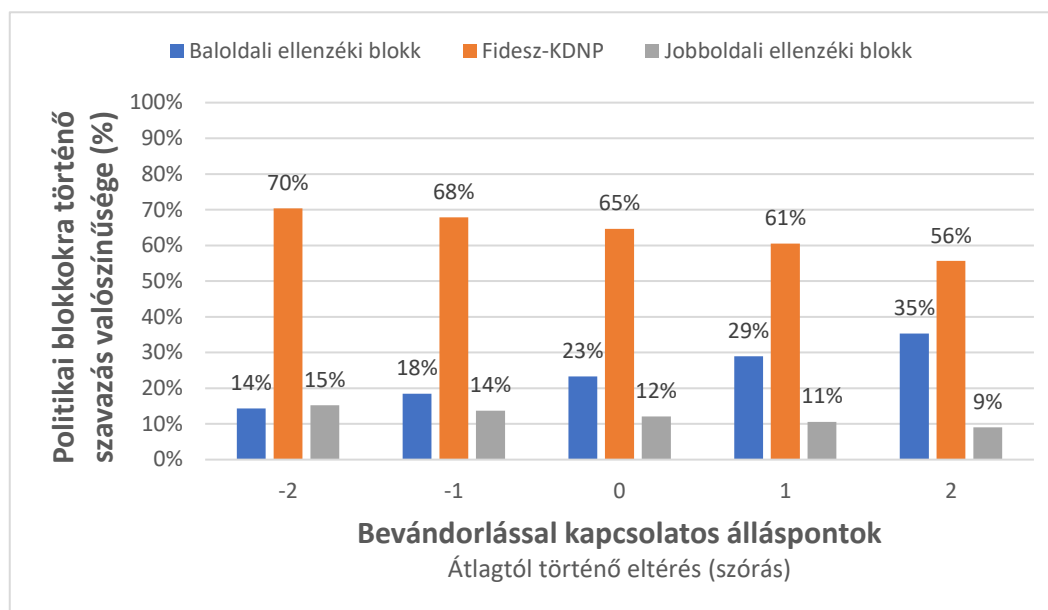
Magyarországon a bevándorlás kérdésköre a 2015-ös migrációs válságot követően vált kiemelt témává. Ebben az évben megközelítőleg félmillió illegális határátlépést regisztráltak Magyarország déli határán. A Fidesz-KDNP a határok lezárását, illetve az Európai Unió területén kívülről érkező bevándorlók számára harmadik országbeli befogadóközpontok létrehozását kezdeményezte. A kormány álláspontja szerint a bevándorlók többsége már a magyar határt megelőzően is érintkezett biztonságos országgal (például Görögország és Szerbia). Az érvelés szerint ezért Magyarországnak nem kötelessége ezen bevándorlók befogadása, hiszen azok elsősorban gazdasági bevándorlók, nem pedig menekültek. A tömeges bevándorlás által megjelent biztonságpolitikai kihívásokra hivatkozva a Fidesz-KDNP a migráció korlátozását célzó törvényeket fogadott el, amelyek egyik kulcsfontosságú eredménye a déli határzár kiépítése volt. Emellett nemzeti konzultációt kezdeményeztek a bevándorlásról, amellyel párhuzamosan a kormány bevándorlásellenes és a bevándorlók újraelosztását célzó kvótaellenes kampányt indított. A kormányzati állásponttal szemben a baloldali ellenzék a bevándorlási válság humanitárius szempontjait hangsúlyozta, a bevándorlókat elsősorban menekültekként és nem gazdasági bevándorlókként kezelve. A liberális pártok elutasították a kormány korlátozó intézkedéseit, illetve a nemzeti konzultáció bojkottjára szólították fel választóikat. A humanitárius szempontokon túl a baloldali ellenzék a bevándorlást nem kockázatként értelmezte, hanem a hazai demográfiai válság megoldásaként tekintett rá, ami a

---

⁴⁵ Érdemes figyelembe venni, hogy az EUObserver (2024) szerint Magyarország az 1990-es szinthez viszonyítva 32%-kal csökkentette üvegházhatású gáz kibocsátását, amivel Magyarország élen jár az EU klímacsökkentést célzó intézkedéseiben. Azonban ez a "siker" elsősorban az 1990-es években tapasztalt piacgazdasági átalálást követően az ipar összeomlásának köszönhető. Az EU és a magyar kormány közötti véleménykülönbségek elsősorban a megújuló energiaforrások kérdéskörében jelentkeztek. Az egyik legfontosabb téma az atomenergia zöldenergiának történő minősítése körül alakult ki, amit a magyar kormány minden valószínűséggel a Paks2 projekt miatt is kezdeményezett. Másrészt az orosz energiaforrásoktól történő aszimmetrikus függőség, valamint a kormány által bevezetett rezsicsökkentési program kapcsán merültek fel nézeteltérések. A vitában a baloldali ellenzéki elit elsősorban az EU-val egyetértő álláspontot képviselt.

zöldátálláshoz hasonlóan a gazdasági jólét fellendüléséhez vezethetne és a társadalmi jólét fejlődés egyik alappilléreként funkcionálhatna.

15. ábra: A bevándorlással kapcsolatos álláspontok és a pártválasztás valószínűségének vizsgálata - multinominális logisztikus regressziós modell alapján

Forrás: European Social Survey, 10. forduló. A szerzők saját számításai.⁴⁶

A bevándorlás pártválasztásra gyakorolt hatásának mérése céljából a tanulmány egy újabb skálát képezett⁴⁷. Az eredmények alapján megállapítható, hogy bár a kétharmados törvényhozási felhatalmazással rendelkező kormányzó blokkra történő szavazás esélye minden vizsgált kategóriában kiemelkedő, ugyanakkor a valószínűség mértéke a bevándorlás elutasításával fokozatosan nőtt (14. ábra). Másszóval, minél nagyobb mértékben utasította el valaki a bevándorlást, annál nagyobb valószínűséggel szavazott a Fidesz-KDNP-re. Ezzel szemben a bevándorlást támogató, baloldali ellenzéki pártokat preferálók esetében az átlaghoz viszonyítva nagyobb mértékű (+0,27) befogadókészség figyelhető meg. A Jobbik esetében kettős folyamatnak lehetünk szemtanúi. Egyrészt a párttal történő szimpátia valószínűsége nőtt - bár nem olyan mértékben, mint a baloldali ellenzéki blokk esetében -, amennyiben a megkérdezett a bevándorlást átlagot meghaladó mértékben támogatta. Ugyanakkor a párttal szimpatizálók bevándorlással kapcsolatos álláspontja enyhén negatívabb (-0,18) volt, mint amit a Fidesz-KDNP szavazótáborában esetében figyeltünk meg (-0,14). Az eredmények kettőssége között annak magyarázata állhat, hogy a jobboldali politikai közösségeken belül megjelenő nacionalista, konzervatív attitűdök miatt a pártban markánsan jelen van a bevándorlásellenes karakter, ugyanakkor a szórás, illetve a pártválasztás valószínűsége alapján a közösség megosztottá vált a kérdéskör kapcsán. Míg a bevándorlásellenes jellem a korábbi,

⁴⁶ A kerekítési szabályokból adódó kisebb eltérések következtében az egyes kategóriák százalékos értékeinek összege eltérhet a 100%-tól.

⁴⁷ A skála a következő változókból áll (ESS): (1) Általában véve árt, vagy használ Magyarország gazdaságának, hogy más országokból idejönnék élni emberek? (imbgeco); (2) Mit mondana, Magyarország kulturális életének általában véve ártanak, vagy inkább gazdagítják, akik más országból idejönnék élni? (imueclt); (3) Rosszabb, vagy jobb hely lett-e Magyarország azzal, hogy más országból idejöttek emberek élni? (imwbent). A skála megbízhatósága megfelelő (Cronbach-alfa = 0,894). A ferdeség (-0,181) és a kurtózis (-0,320) értékei alapján a változó eloszlása megközelítőleg normálisnak tekinthető.

szélsőjobboldali karakterből eredeztethető, a mérsékelt álláspont a néppártosodás eredménye lehet.

6.5. Következtetések

Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a Jobbik választóinak körében fokozatos átalakulás következett be, miközben a párt megőrizte számos hagyományos jobboldali jellemzőjét. A változás oka feltételezhetően a korábban bejelentett néppártosodítási folyamat kísérlete. Az etnikai összetétel tekintetében a párt továbbra is elutasított volt a roma kisebbségek körében. A Jobbik támogatásának valószínűsége továbbra is jelentősen magasabb volt a férfiak körében, ami megerősítette a párt hagyományosan férfias imázsát. Ideológiai szempontból szavazóinak többsége a politikai jobboldallal azonosult, ugyanakkor az eloszlás a politikai közép irányába tolódott. Másszóval, a párt szavazatszerzési lehetőségei a szélsőjobboldali pólusról egyre inkább a centrális politikai tér irányába tartott. A Jobbik szavazóinak átlagéletkora 48 év volt, de a párt továbbra is jelentős népszerűségnek örvendett a fiatalabb korosztályok, különösen a húszas éveikben járók körében.

A Jobbikra történő szavazás esélye számos szociodemográfiai és értékalapú tényező esetében megváltozott. Hasonlóan a Fidesz-KDNP-hez a Jobbik támogatásának valószínűsége az iskolai végzettség emelkedésével csökkent. A bevándorlás továbbra is kulcsfontosságú kérdéskörként funkcionált. Az ellenzők többségében nagyobb valószínűséggel szavaztak volna a Jobbikra, mint a baloldali pártok valamelyikére, ugyanakkor a szavazói szinten is megjelent a reorientáció folyamata. A vallásosság tekintetében megfigyelhető, hogy azok, akik nagyobb mértékben vallották magukat hívőknek, nagyobb valószínűséggel szavaztak a Jobbikra. Mindemellett a rendszerellenes attitűdök esetében a mérsékeltabb és a konzervatív kormányzati rendszert támogatók körében volt magasabb a párt választásának esélye.

A klímaválsággal kapcsolatos álláspontok esetében megfigyelhető, hogy azon egyének, akik nagyobb mértékben fejezték ki aggodalmukat, nagyobb valószínűséggel támogatták a Jobbikot, amivel a párt közelebb állt a baloldalra jellemző állásponthez. Az eredmény többek között azzal is magyarázható, hogy a párt hagyományos szavazóbázisában jelentős szerepet játszanak a fiatalabb generációk, akik általában nagyobb figyelmet fordítanak az éghajlat- és klímaválság problémájára. A településtípusok szerinti elemzési eredmények tovább bonyolítják a párt profilját. Míg a Jobbik hagyományosan a vidéki és kisvárosi területeken ért el sikereket, addig az utóbbi évek során megnőtt annak a valószínűsége, hogy a városi és elővárosi területek szavazói szimpatizáljanak a párttal. Továbbá, megnőtt annak a valószínűsége, hogy a homoszexualitással kapcsolatban pozitív álláspontot képviselők támogatását is elnyerje a párt.

Összességében az elemzés alátámasztja a Jobbik folyamatosan változó pozíciójának összetettségét. Míg a párt támogatottságának valószínűsége továbbra is szorosan kapcsolódik a hagyományos jobboldali jellemzőkhöz – mint például a férfiak, vagy az alacsonyabb iskolai végzettségűek esetében élvezett magas népszerűség –, addig a városi, ideológiai szempontból egyre inkább centralista, a klímaválság miatt aggódó és az azonos neműek házasságával kapcsolatban egyre toleránsabb közösségek irányába is nyitni tudott. Ezen sokrétű politikai profil feltételezhetően már túlmutat a párt eredeti szavazóbázisán és a szavazótábor bővítésére tett újrapiézicizációs stratégiá eredményeként is értelmezhető.

Ugyanakkor a Jobbik a 2018-as választásokhoz közeledve fokozatosan elveszítette szavazatmegtartó képességét. Ezt követően a szavazatszerző képessége sem tudott olyan formában kiteljesedni, amely hatására a párt mérsékelni tudta volna szavazatvesztését. A 2022-es választásokat követően a párt támogatottsága szinte teljes mértékben eltűnt, ami alapján a néppártosodás folyamatát előirányzó stratégiát sikertelennek tekinthetjük. A vizsgált adatok arra utalnak, hogy a néppárti Jobbik részben elveszítette korábbi szélsőjobboldali választói

profilját, amelyet elsősorban a centralista szavazók megszólításával igyekezett helyettesíteni. Ez utóbbi csoport azonban kevésbé tűnt elkötelezettnek a párt iránt, amit a következő évek választási kudarcai is jeleznek.

Továbbá a párt sorsának példája jól jelzi, hogy Magyarországon az ideológiai tér viszonylag szilárd, a politikai blokkok meglehetősen stabilak. Ezáltal a politikai szereplők nem változtathatnak álláspontjukon anélkül, hogy ne vennék figyelembe a szavazóbázisuk választói akaratát, valamint a korábbi ideológiai profiljukat. Bár minden bizonnyal a Jobbiknak sikerült néhány választóját politikai meggyőződésükben mérsékelni, azonban az e célt szolgáló „edukációs tevékenység” nem tekinthető mindenhatónak. A néppártosodás hatására a pártból kiábrándult szavazók számára a politikai izoláción túl, a Fideszre vagy a Mi Hazánkra, esetleg a minimális támogatottsággal rendelkező, azóta felbomlott Jobbik konzervatívokra volt lehetősége szavazni. A Jobbik esete jól tükrözi annak kockázatát, hogyha egy párt a szavazóbázissal történő kooperáció nélkül törekszik a közös ideológiai profil megváltoztatására, az akár már rövidtávon is jelentős szavazatvesztést eredményezhet. Az irányváltás hibáját később a Jobbik új vezetése is elismerte és a konzervatív értékek újbóli képviselője mellett kezdeményeztek kampányt, azonban ekkora a szavazók bizalma a párt iránt jelentős mértékben leredukálódott, hiszen a Jobbik azóta sem tudta visszanyerni korábbi politikai súlyát

Ugyan a pártrendszer struktúrájának átalakítását célzó kísérlete kudarcot vallott, a Jobbik esete kiváló elemzési keretként szolgálhat a jövőbeli kutatásoknak. Különösen érdekes lehet ebből a szempontból a Tisztelet és Szabadság (TISZA) párt megjelenése, akinek vezetője, Magyar Péter, korábbi Fidesz-tag szintén a politikai blokkok feloldásának és a centrális erőter megszüntetésének szükségességét szorgalmazza.⁴⁸

6.6. Felhasznált irodalmak

- 24.hu. 2021. Kilépett a Jobbikból Bereczki Miklós. Letöltés dátuma: 2025. április 10. Elérhetőség: <https://24.hu/kozelet/2021/10/29/bereczki-miklos-jobbik-kilepes-soroksar/>.
- Act CLXXIX of 2011 on the Rights of National Minorities. 2017. Letöltés dátuma: 2025. február 12. Elérhetőség: <https://njt.hu/jogszabaly/en/2011-179-00-00>.
- Bíró-Nagy, András, és Dániel Róna. 2011. “Tudatos Radikalizmus. A Jobbik útja a parlamentbe, 2003-2010.” In: *Nemzet és radikalizmus*, Szerk.: Lánczi Tamás, 242–83. Budapest: Századvég.
- Boros, Tamás, és Gergely Laki. 2018. *Politikai útmutató Magyarországhoz: kutatás a magyar társadalom politikai értékrendjéről*. Budapest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Budapest Pride, and Integrity Lab. 2024. *Az egyenlő házasság megítélése a magyar társadalomban*. Letöltés dátuma: 2025. február 10. Elérhetőség: <https://budapestpride.hu/wp-content/uploads/2024/01/az-egyenlo-hazassag-megitelese-a-magyar-tarsadalomban-pride-integrity-hazassag-elemzes.pdf>.
- DK. 2017. “Gyurcsány: Új alkotmányt kell készíteni az illegitim alaptörvény helyett”. Letöltés dátuma: 2025. január 20. Elérhetőség: <https://dkp.hu/hirek/2472/gyurcsany--uj-alkotmany-kell-kesziteni-az-illegitim-alaptorveny-helyett>.
- Durverger, Maurice. 1963. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. New York: Wiley.

---

⁴⁸ Az ESS adatbázisán belül a TISZA párt elsőként a 2025-2026 közötti időszakot vizsgáló, 12. mintavételi fordulóban jelenhet meg.

- Enyedi, Zsolt, és Zoltán Fábián. 2014. "Pártok és szavazók, 2002-2014." In: *Társadalmi Riport*, Szerk.: Kolosi Tamás és Tóth György István, 532–57. Budapest: TÁRKI.
- ESS. 2023. "ESS Round 10 - 2020. Democracy, Digital Social Contacts." Letöltés dátuma: 2025. január 7. Elérhetőség: <https://doi.org/10.21338/NSD-ESS10-2020>.
- EUobserver. 2021. Attila Steiner: Hungary: Why We Oppose Carbon Price, but Back Gas. Letöltés dátuma: 2025. március 10. Elérhetőség: <https://euobserver.com/green-economy/ar9802cf62>.
- Horváth, Attila. 2021. *A Verseny változatai. A Visegrádi országok pártrendszerei 1990–2020* Budapest: Gondolat.
- HVG. 2012. Börtönbe zárna a Jobbik a melegeket. Letöltés dátuma: 2025. április 10. Elérhetőség: https://hvg.hu/itthon/20120411_jobbik_tervezet.
- HVG. 2017. Vona Gábor: A Pride inkább árt a homoszexuálisok ügyének, mint használ. Letöltés dátuma: 2025. április 8. Elérhetőség: https://hvg.hu/itthon/20170603_Vona_Gabor_A_Pride_inkabb_art_a_homoszexualisok_ugyenek_mint_haszna.
- HVG. 2019. Lakner Zoltán: Tényleg megszűnt a centrális erőter, kérdés mit kezdünk vele. Letöltés dátuma: 2025. március 17. Elérhetőség: https://hvg.hu/360/201942_a_magyar_strache.
- Index. 2019a. Kolozsi Ádám és Szémán Tamás: A magyarok nagy többsége szerint sokkal többet kellene foglalkozni a klímaváltozással. Letöltés dátuma: 2025. március 15. Elérhetőség: https://index.hu/techtud/2019/09/16/klimatudatossag_szorongas_klimavaltozas_indexes_kerdoiv_zavecz_kozvelemenytutatas/.
- Index. 2019b. Kolozsi Ádám és Szémán Tamás: Mit gondolnak a Fideszesek a klímaváltozásról? Letöltés dátuma: 2025. március 9. Elérhetőség: https://index.hu/techtud/2019/09/19/mit_gondolnak_a_fideszesek_a_klimavaltozasrol/.
- Csernák, János, és Dániel Tordai. 2021. "A centrális erőter átalakulása. Országgyűlési szavazások elemzése 2010–2018" *Századvég* 1, no. 1: 159-188.
- Dúró, József. 2022. "Változás a változatlanban." *Századvég* 2, no.2: 65–84.
- Kim, Dae Soon. 2016. "The Rise of European Right Radicalism: The Case of Jobbik." *Communist and Post-Communist Studies* 49, no. 4: 345–57. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2016.08.001>.
- KSH. 2022. "Népszámlálási Adatbázis" <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/table/WBS003/N4IgZglgNgLgpgJwM4gFygNYQHBYBM0gCyAhgA4gA0Ic2MCEcKqA2syACoCShAogPoAFHgCVOAeQAiT DnyoQAZTgxKIAG7EoAV0Z02AJgAM- SAC6AXzMU27HgBk-CgFp8AghLftpILHgJKKIqA2rosIABCPADifAASAKqqUbERSVQpfNGcyTFZwrmxA MIFGXkCYoVZPFVupZF5wpVlscLpDbEKNS1OANJVCvZVCf09zR18AHJuhezWN hwiCY7RPGIARd5-corKqiE6TGyJc2aWVAAWcMRyttz8QqKS5IRIcADGMBAA9th6i20VmtNtYQEgILg 4P87I4XO5PN5LEA===>.
- KSH. 2024. "25.1.1.5. A Családtámogatások Kiadásai." https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0005.html.

- Magyar Nemzet*. 2017. Katona Mariann: Vona Gábor: Havas Henrik könyvet ír rólam. Letöltés dátuma: 2025. február 26. Elérhetőség: <https://magyarnemzet.hu/belfold-archivum/2017/11/vona-gabor-havas-henrik-konyvet-ir-rolam>.
- Mareš, Miroslav, és Vratislav Havlík. 2016. "Jobbik's Successes. An Analysis of Its Success in the Comparative Context of the V4 Countries." *Communist and Post-Communist Studies* 49, no. 4: 323–33. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2016.08.003>.
- Márki-Zay Péter. 2021. "KUKÁBA KELL DOBNI AZ ILLEGITIM ALAPTÖRVÉNYT" Letöltés dátuma: 2025. augusztus 5. Elérhetőség: <https://markizaypeter.hu/kukaba-kell-dobni-az-illegitim-alaptorvenyt/>.
- MNB. n.d. "Árfolyamok." Letöltés dátuma 2025. január 15. Elérhetőség: <https://www.mnb.hu/arfolyam-tablazat?deviza=rbCurrencyActual&devizaSelected=EUR&datefrom=2021.+01.+01.&dateuntil=2021.+12.+31.&order=1>.
- Molnár, Csaba. 2020. "Útkereső radikalizmus. A Jobbik az Országgyűlésben. In: *Előzés Jobbról? Radikális Jobboldal Európában*. Szerk.: Dúró József, 501–48. Budapest: Mathias Corvinus Collegium.
- NVI. 1990. "1990.ÉVI ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ VÁLASZTÁS." Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://valtor.valasztas.hu/valtort/jsp/orszjkv.jsp?EA=3&W=2>
- NVI. 1994. "1994.ÉVI ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐ VÁLASZTÁS" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://static.valasztas.hu/dyn/pv10/outroot/vdin2/hu/eredind.htm>
- NVI. 1998. "1998. évi országgyűlési képviselő választás" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://static.valasztas.hu/ujweb/index.htm>
- NVI. 2002. "2002. évi országgyűlési képviselő választás" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: https://static.valasztas.hu/parval2002/so02/ered_ind.html
- NVI. 2006. "2006. évi országgyűlési képviselő választás" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: https://static.valasztas.hu/parval2006/hu/09/9_0.html
- NVI. 2010. "2010. évi országgyűlési képviselő választás" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://static.valasztas.hu/dyn/pv10/outroot/vdin1/hu/1120.htm>
- NVI. 2014. "Az országos listás választás eredménye" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://static.valasztas.hu/dyn/pv14/szavossz/hu/orszlist.html>
- NVI. 2018. "Országgyűlési képviselők választása 2018 - országos listás szavazás eredménye ." Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://www.valasztas.hu/országos-listak-eredmenye>
- NVI. 2022. "Országos listák" Letöltés dátuma: 2025. január 10. Elérhetőség: <https://vtr.valasztas.hu/ogy2022/országos-listak?tab=parties>
- Origo*. 2020. Hallgatnak a Jobbik támogatásáról az LMBTQ-szervezetek Letöltés dátuma: 2025. február 25. Elérhetőség: <https://www.origo.hu/itthon/2020/09/hallgatnak-a-jobbik-tamogatasarol-az-lmbtqszervezetek>.
- Róna, Dániel, és Ildikó Sós. 2011. "A TÉRMODELLEN TÚL. MÁSODLAGOS PREFERENCIÁK A 2010-ES ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSON" *Politikatudományi Szemle* 20, no. 4: 113-37.

- Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Soós, Gábor. 2012. “Kétflokkrendszer Magyarországon” In: *Van Irány? Trendek a magyar politikában*, Szerk.: Boda Zsolt és Körösi András, 14–40. Budapest: Új Mandátum.
- Szabó, Andrea, és Gerő Márton. 2019. *A magyar társadalom és a politika, 2019. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Tóka, Gábor. 2018. “A centrális erőter bomlása In: *Várakozások és valóságok. Parlamenti választás 2018*, Szerk.: Balázs Böcskei és Andrea Szabó, 78–101. Budapest: Napvilag - MTA TK PTI.
- Tóth, Csaba, és Gábor Török. 2014. *Négy választás Magyarországon. A magyar politika az elmúlt 12 évben (2002-2014)*. Budapest: Osiris.
- Új Egyenlőség. 2020. Csizmadia Ervin: Létrejöhet-e kétflokkrendszer Magyarországon? Letöltés dátuma: 2025. április 7. Elérhetőség: <https://ujegyenloseg.hu/letrejoht-e-ketpartrendszer-magyarorszagon/>.
- Válasz Online. 2019. Ablonczy Bálint: Megjósoltuk, megtörtént: tegnap este megszűnt a centrális erőter. Élt tíz évet. Letöltés dátuma: 2025. február 10. Elérhetőség: <https://www.valaszonline.hu/2019/10/14/valasztas-budapest-tarlos-karacsony-elemzes/>.
- Vasárnap.hu. 2021. Rácsai Ákos: Zavar az erőben? Megoszlik a jobbikosok véleménye a Pride-dal kapcsolatban. Letöltés dátuma: 2025. február 6. Elérhetőség: <https://vasarnap.hu/2021/07/27/etikai-eljarast-inditanak-a-jobbik-pridera-kilatogato-kepviselojevel-szemben/>.